

MIHAI EMINESCU ÎN RECEPTAREA LUI VASILE GOLDIȘ

de
GHEORGHE ȘORA

Vasile Goldiș a venit pe lume într-un sat românesc¹ din județul Arad, la 12 noiembrie 1862. L-au fascinat baladele și cîntecele populare și a fost însuflețit de respectul neabătut față de limba și istoria națională. Dintre poezii preferați, Eminescu i-a servit lui Goldiș drept pildă vie de patriotism, o laudă a limbii și a istoriei străbune, o icoană a felului cum se privesc românii pe ei înșiși și a felului cum privesc întreaga lume. Regîndind dimensiunile *Luceafărului*, Goldiș avea mereu în vedere perfecțiunea poeziei sale, laborioasa lui aplicare spre acele activități ce ținesc înstăpînirea unor rînduiri mai drepte, luptînd împotriva strîmbătăților de tot felul, apărînd, cu toată vigoarea, imaginea unui trecut istoric neîntinat și trudind pentru ca și viitorul să ne fie altcum. Avea sentimentul certitudinii că poetul a parcurs în conștiința noastră milioane de leghe, purtînd adînc marcate în poezia sa fiorul social, dar și ora de iubire, sentimentul istoriei, dar și mireasma răscolitoare a teiului, foșnetul mării și singurătatea răsăritului de lună, satira acidă și fierul roșu al sarcasmului, dar și reveria la masa de brad, aspirațiile și decepțiile unei epoci pe care a sensibilizat-o profund, abia odată cu scufundarea sa în întunericul ireversibil al neființei.

Venind pe pămîntul Bucureștilor, din dulci cerdacuri ieșene, Eminescu a devenit pentru totdeauna un simbol care definește spiritualitatea românească, parcurgînd miracolul culturii naționale și transmițînd cîte ceva din ființa Poeziei sale celor ce l-au urmat.

Cu aceste gînduri s-a aplecat marele patriot ardelean Vasile Goldiș asupra operei eminesciene, dedîndu-i memorabile pagini în decursul vieții sale, lăsîndu-și sufletul cîntat de muzica genială a cîntecului său, considerînd opera sa drept un monument nepieritor înălțat limbii și istoriei tuturor românilor, umanității, amintindu-ne mereu că a fi eminescian înseamnă a fi național. Prin aceste strădanii ale sale, Vasile Goldiș poate fi considerat, pe drept cuvînt, primul exeget al operei lui Mihai Eminescu în Transilvania și Banat.

¹ Satul Mocirla, azi Lunca Teuzului.

Preocupat de problemele culturii și literaturii, atras de personalitatea unor figuri reprezentative de la noi sau de aiurea, Vasile Goldiș, ca profesor și publicist, se pasionează de cercetarea vieții și operei acestora. În articolele „*Arta română*” și „*Arta*”², elogiind poporul român, din mijlocul căruia s-au ridicat „luceferii poeziei” Alecsandri, Eminescu, Coșbuc, autorul își exprimă convingerea că prin ei literatura română va ajunge să strălucească deopotrivă cu celelalte literaturi europene. Interesul nedesmințit al lui Vasile Goldiș pentru marii noștri clasici îl atestă și unele discursuri ale sale, în care prin frazele răsperate conținând aluzii semnificative programatice, răzbate dragostea și admirația pentru Eminescu, Alecsandri, Coșbuc, Caragiale. Prin ziarul „*Tribuna*” și „*Românul*”, pe care l-a înființat și condus Vasile Goldiș a contribuit cu zel remarcabil la popularizarea operei lui Eminescu în rîndurile cititorilor, la lămurirea semnificațiilor ei adânci pentru cultura noastră. În concepția conducătorului mișcării naționale din Transilvania și Banat, marele artist al cuvîntului reprezintă pe poetul cetățean, „apostol” al națiunii, precursor eminent al unității politice a poporului nostru. În opera lui Eminescu, Goldiș a găsit nu numai forța de convingere izvořită dintr-o deplină și pură sinceritate ci și acele considerații cu caracter istoric în legătură cu cele mai diverse procese, evenimente sau fapte din trecutul istoric românesc; dezbateră problema națională la români din timpuri vechi și pînă în vremea lui.

Deși cunoașterea operei lui Mihai Eminescu în Transilvania și Banat a început prin colaborarea la revista *Familia* în anii 1866—1869, iar popularizarea poeziei acestuia abia după 1883, an care marchează începutul adevăratei glorii literare a poetului în toată România, primul exeget al operei eminesciene în Transilvania și Banat a fost Vasile Goldiș³. Așa după cum arată Elena Stan în competentul și temeinicul ei volum referitor la *Poezia lui Eminescu în Transilvania*, Goldiș este cel care a dat „primul studiu relativ amplu” asupra poetului aici, dincoace de Carpați⁴. E vorba de cel intitulat *Pesimismul în poeziile lui Mihai Emi-*

² *Tribuna Poporului*, 1902, nr. 6, p. 1; nr. 214, p. 1

³ Interesul lui Vasile Goldiș pentru opera lui Eminescu datează din perioada studiilor liceale la Arad, unde prin intermediul unchiului său Ioan Iosif Goldiș, profesor la același liceu și viitor episcop al Aradului între anii 1889—1902 va pătrunde în tainele poeziei eminesciene. Acest interes va fi amplificat apoi în timpul studiilor universitare de la Budapesta și Viena și, ulterior, în anii profesoratului de la Caransebeș și Brașov. La Caransebeș va studia, cu multă pasiune, opera poetului și va conferența la „Casina română” despre poezia acestuia. În perioada profesoratului brașovean va scrie în *Tribuna* de la Sibiu un necrolog semnat cu inițialele „g” (atribuit greșit de Ion Breazu lui Gheorghe Bogdan Duică) și va tipări un studiu amplu despre Eminescu. În anul 1910 (în ziarul *Tribuna* din Arad) și în 1911 în ziarul *Românul*, al cărui director era), Goldiș subliniază din nou că opera lui Eminescu a primit o nouă dimensiune în privința semnificației naționale și universale și a acțiunii asupra cititorului de rînd. În timpul cît a fost președintele „Astreii”, Goldiș a salutat, în 1925, inaugurarea la Sinicolaul Mare (azi județul Timiș), a unui bust ridicat în memoria poetului. Evenimentul este consemnat într-o scrisoare inedită, pe care Goldiș o trimite din Arad, la 29 septembrie 1925, profesorului universitar de la Cluj, Gheorghe Bogdan Duică.

⁴ Elena Stan, *Poezia lui Eminescu în Transilvania*, Editura pentru Literatură, București, 1969, p. 116

nescu — inițial o conferință — apărut în *Tribuna sibiană* chiar în anul morții creatorului *Luceafărului* (1889)⁵, la numai câteva luni de la săvârșirea tristului eveniment. De fapt, după cum arată aceeași cercetătoare, profesorul brașovean obișnuia, totodată, în cadrul orelor de stilistică ținute la clasa a V-a, să analizeze și comenteze adesea, între operele altor autori români (Odobescu de pildă), poezii eminesciene⁶. Un asemenea interes a fost fără îndoială stimulat de faptul că Brașovul școlar românesc și *intelectual* reprezenta în ansamblu, în acea vreme, un important centru de difuzare în Transilvania a creației marelui nostru poet⁷. În această direcție, Elena Stan a omis faptul că tot Vasile Goldiș este autorul necrologului marelui nostru poet, intitulat *Eminescu* și publicat în ziarul *Tribuna* din Sibiu la 21 iunie/3 iulie 1889 (p. 559), semnat cu pseudonimul G. Unele din ideile studiului *Pesimismul în poeziile lui Mihai Eminescu* sînt prezente și în acest necrolog. Se afirmă, de pildă, genialitatea *Luceafărului*, printr-o tainică simetrie și armonie universală, spiritul său patriotic și național, ancorarea profundă în social, ce caracterizează opera lui Mihai Eminescu. Zbuciumările lui sînt „herculice“, iar florile gîndului bătea la poarta „duhului său“, ca să-l facă să scrie acea nemuritoare operă a sa „de unde dragostea să nu fie gonită niciodată“.

Afirmația profesorului Ion Breazu, potrivit căreia articolul necrolog *Eminescu* ar fi fost scris de Gheorghe Bogdan-Duică, nu rezistă, nici la cea mai sumară analiză, deoarece se știe că Vasile Goldiș și-a semnat încă din tinerețe multe din articolele sale cu pseudonimele G., V. G., Ile Borg etc., iar în luna noiembrie 1889 își publică cunoscutul său studiu tot în *Tribuna* de la Sibiu, în care regăsim aceleași idei pe care le va dezvoltă și în alte articole dedicate lui Eminescu în paginile ziarului *Tribuna* arădeană în anul 1910 și în ziarul *Românul* din anul 1911, al cărui director era.

Ulterior, în perioada sa arădeană, intelectualul ardelean va contribui, de asemenea, cu zel, prin intermediul ziarului *Românul*, pe care l-a înființat și condus, la popularizarea operei eminesciene, la lămurirea semnificațiilor ei adînci pentru cultura noastră⁸. În sfîrșit, el a ținut pe aceeași temă o serie de cuvîntări ocazionale, în cadrul „Astrei“ de pildă, în care se elogiau figurile cele mai strălucitoare ale culturii și științei românești.

Studiul lui Goldiș, apărut în *Tribuna*, scris sub impresia nemijlocită a morții lui Eminescu, conține accente pioase și aduce acel ton ușor retoric (opera marelui nostru poet e „tezaur național al românilor“)⁹ caracteristic general scrisului intelectualului ardelean. Dar acestea nu stînjesc de fapt fluiditatea și limpezimea exprimării și nici nu afectează profunzimea analizei poetului în interpretarea operei, în explicarea genezei și formelor acesteia. Pornind de la concepția — conținînd surprin-

⁵ Vasile Goldiș, *Pesimismul în poeziile lui Mihail Eminescu*, în *Tribuna*, 1889, nr. 257, p. 1028; nr. 258, p. 1029; nr. 259, p. 1033; nr. 260, p. 1029

⁶ Elena Stan, *op. cit.*, p. 61

⁷ *Ibidem*

⁸ Arhiva Episcopiei ortodoxe române din Arad, *dosar 35/1914*, set nr. 6233 (adresa primului ministru din 10 octombrie).

⁹ *Ibidem*

zătoare accente moderne — că „poezia, ca orice ram al literaturii are două elemente constitutive: forma și fondul“, că „în literatură limba este cel mai puternic mijloc întru ajungerea scopului“ și în special în poezie, „frumusețile limbii își află aplicarea lor în toată extinderea, în ea aceste frumuseți se îmbogățesc prin combinațiile noi ale genurilor poetice“¹⁰, Goldiș apreciază pe drept lirica eminesciană mai întâi din punct de vedere al caracterului ei „vistierie a frumuseților limbii noastre naționale“ (și am văzut câtă importanță acordă Goldiș graiului unui popor), în care se regăsesc farmecul melodic, plasticitatea și savoarea pe care i le dăduseră odinioară „smeritul diacon Coresi“ ori locvacele hatman și cronicar Neculce și se declară de acord cu remarca lui Titu Maiorescu (din prefața volumului de poezii ale lui Eminescu pe care acesta l-a editat), precum că în cazul versurilor genialului poet „sub al lor farmec limba română pare a primi o nouă viață“¹¹. Dar autorul studiului nu se oprește în stabilirea cauzelor marelui efect al operei înaripatului bard în vremea lui doar la acest aspect. Căci el consideră că „la orice lucrare literară“ și fondul este „de cel mai mare interes“, valoarea acestuia fiind determinată „prin ideile ce-l constituiesc“¹². Ca atare, Goldiș afirmă că „toți oamenii pricepători, cea mai mare parte a inteligenței și mai virtuos întreaga tinerime română e adânc mișcată de efectul poeziilor lui Eminescu“¹³ și datorită profunzimii de cugetare există în adâncurile acestei creații (cugetare care însă a îmbrăcat „trup și ființă“) în paralel cu „puterea poetului de a exprima ideea (îmbrăcată în acele „frumoase veșminte ale vorbirii“) atât de clar de parcă o vedem întrupată înaintea ochilor noștri“ și cu harul de a fi știut — „ca nici unul dintre români“ — să găsească „cuvîntul ce exprimă adevărul“. Totodată — arată autorul studiului — trebuie subliniată consonanța sensibilității și gândirii eminesciene cu „spiritul timpului“¹⁴. Pentru Goldiș — și idea aceasta revine la el repetat — prin Eminescu literatura română a atins culmi mărețe, clasicitatea¹⁵.

Este de presupus, arată el, de asemenea (în 1889), că activitatea poetului, de foarte mulți ignorată cît el s-a aflat printre cei vii, „va direcționa încă multă vreme viața spirituală românească“¹⁶.

De asemenea, se arată în același articol — previziune larg confirmată — că „memoria poetului va fi mereu înprospătată prin scoaterea la suprafață a altor comori, ce zac ascunse în dulcea armonie a versurilor sale“¹⁷.

Asemenea cuvinte se voiau, desigur, și un îndemn la cercetarea intensă a operei eminesciene, în scopul evidențierii frumuseților artistice

¹⁰ Vasile Goldiș, *Scriseri social-politice și literare*, Ediție îngrijită de Mircea Popa și Gheorghe Șora, Cuvînt înainte de acad. Ștefan Pascu, Editura Facla, Timișoara, 1976, p. 271

¹¹ *Ibidem*

¹² *Ibidem*, p. 272

¹³ *Ibidem*

¹⁴ *Ibidem*

¹⁵ *Ibidem*, p. 271

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ *Ibidem*

și virtuților ei expresive, precum și al revelării bogăției sale ideatice. Importanța creației eminesciene este încă bănuită de contemporani, arată Vasile Goldiș („Suntem departe de înțelegerea perfectă a însemnătății poetului Eminescu“), iar pătrunderea ei prezintă și va prezenta numeroase dificultăți („mult timp vor dura cercetările literaților, până când acest gen va fi pe deplin înțeles“)¹⁸. Totodată, autorul studiului avertizează împotriva pericolului ca această operă să fie abordată și interpretată superficial. Cercetarea trebuie efectuată în adâncime, cu aceeași migală și răbdare cu care însuși poetul demiurg și-a șlefuit și sculptat nemuritorul monument. În orice caz, afirmă Goldiș, cu îndreptățire, exegeza creației lui Eminescu va trebui să fie opera unor întregi generații de cercetători și ca rezultat al ei „efectul poeziilor sale se va preface într-o comoară conștie (conștientă — n.n.) a vieții noastre naționale“¹⁹.

Peste ani, în 1911, Goldiș are satisfacția să constate că previziunea lui despre sporirea semnificației și acțiunii asupra cititorilor a creației eminesciene odată cu trecerea timpului, despre permanența ei actualitate s-a împlinit. Ca atare, el va scrie acum: „Eminescu răsare în mintea vremurilor noastre mai măreț și mai puternic decât l-au putut vedea contemporanii săi. Precum un Goethe stăpânește și astăzi sufletul german, Eminescu își întinde împărăția sufletului său asupra românimii întregi“²⁰.

Declarându-se opozant al opiniei lui Alexandru Vlahuță, care în articolul *Amintiri despre Eminescu* din *Revista nouă* (anul II, nr. 7) susține că marele poet a depășit cadrele istorice și sociale ale perioadei în care a trăit și reținând doar la suprafață conținutul acestei afirmații (absolut valabilă, de fapt, în sens filozofic și estetic căci prin înzestrarea sa nativă, ca și prin gândirea și cultura sa filozofică creatorul *Luceafărului* a fost o apariție unică în epocă), Goldiș scrie: „Eminescu nu s-a ridicat deasupra timpului și a societății în care a fost născut. Din contră, el s-a adâncit în acel timp și (în această) societate și a văzut poate mai multe decât multele milioane ale contemporanilor săi, dar toate câte le-a văzut în prăpăstiile timpului nostru le-a văzut și din sinul societății noastre le-a scos“²¹. Ceea ce într-un anumit sens este tot atât de adevărat. Astfel Vasile Goldiș subliniază, de fapt, puternica legătură cu semenii săi, ancorarea profundă în social ce caracterizează opera lui Eminescu. Privit prin prisma determinismului istoric obiectiv, marele poet a fost deci produsul epocii sale, el nu poate fi desprins de societatea timpului în care a trăit și a creat și nici nu poate fi înțeles în afara acesteia. Ba mai mult, cel mai însemnat motiv pentru care poeziile lui Eminescu au avut un ecou imediat în epocă pare să fie, crede Vasile Goldiș, tocmai acela că „ele au fost oglinda timpului în care trăia“²². În același timp, Goldiș considera că evoluția uimitoare în plan artistic pe care o reprezintă opera eminesciană e explicabilă, ea însăși, nu nu-

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ *Ibidem*

²⁰ *Românul*, 1911, nr. 227, p. 1

²¹ Vasile Goldiș, *Scrieri social-politice și literare...*, p. 273

²² *Ibidem*

mai prin individualitatea proprie, ci și „prin acel păienjeniș fin al gândurilor comune, care într-o epocă dată se numește spiritul timpului”²³. (Blaga va vorbi mai târziu, pe urmele lui Tacit, de un „saeculum”). Acești doi factori — arată Goldiș — determină de fapt ideile oricărui om. Ba mai mult. „Individualitatea însăși răsare din întâmplătoreea și mult tainica compunere a momentelor naturale la însăși nașterea”, dar și virtuților ei expresive, precum și al revelării bogăției sale ideatice. Importanța creației eminesciene este încă bănuită de contemporani, arată apoi și „din împrejurările personale ale individului”²⁴, deci suferă acțiunea factorilor de mediu. „Suntem sclavii convențiunilor sociale — scrie Goldiș — și felul de a gândi al timpului în care trăim ni se pare zi de zi, oră de oră, astfel încât un alt chip al existenței omenеști în gândirea de toate zilele nu pare imposibilă”.

Acestei idei fundamentale, a concepției sale asupra omului în general și a creatorului artistic în particular, idee proprie și materialismului istoric și esteticii noastre științifice de azi, i se asociază și unele precizări tot atât de binevenite. De pildă, Goldiș scrie că „acest fel deosebit de a privi lumea trăiește în noi, am putea zice inconștiu în acel înțeles, că nu ne putem da seama la tot momentul, pentru ce credem că așa este ceva și nu altfel”²⁵.

Goldiș simplifică însă nedorit lucrurile și intră de fapt în contradicție cu chiar păreri ale sale, atunci când afirmă că „unii dintre noi, înzestrați de la natură cu o impresionabilitate mai ageră și cu talentul de a vedea mai adînc (...) devin conștii (conștienți — n.n.) de acele idei care dominează asupra timpului nostru, le reflectează în oglinda geniului lor și noi cu bucurie sau cu tristețe ne recunoaștem”²⁶. Problema caracterului conștient al reflectării în artă a spiritului timpului nu poate fi împinsă atât de departe, pînă la exclusivism, ci trebuie privită cu multă atenție și reținere.

Distingînd apoi de fapt în mod arbitrar și intuind în contradicție din nou cu sine însuși, trei tipuri de poeți (cei ce reflectă contemporaneitatea lor, cei care „trăiesc viața timpurilor trecute” și, în sfîrșit, cei ce „văd simburii vieții viitoare”), Goldiș consideră — și aci trebuie să îi dăm dreptate pe deasupra clasificării pe care ne-o propune — că acei creatori care se consacră prezentului „au totdeauna efectul cel mai mare, căci gândurile lor sunt ale noastre, în ei ne recunoaștem pe noi înșine, îi înțelegem pe deplin”²⁷, „profeții viitorului”, în schimb, „de regulă sunt de neînțeles și pentru aceea nu pot avea efectul cuvenit” decît mult mai târziu²⁸. Astfel, plecînd de la Eminescu sau vrînd să ajungă la marele poet și opera sa, Goldiș face și o serie de considerații cu caracter teoretic general, dintre care unele își păstrează pînă astăzi actualitatea și caracterul veridic.

²³ *Ibidem*, p. 272

²⁴ *Ibidem*; c.f. Gheorghe Șora, Vasile Goldiș militant pentru desăvîrșirea idealului național, Editura Facla, Timișoara, 1980, p. 62—67

²⁵ *Ibidem*, p. 273

²⁶ *Ibidem*

²⁷ *Ibidem*

²⁸ *Ibidem*

Abordînd, pe baza acestor puncte de vedere, opera lui Eminescu, autorul studiului afirmă că, pe de o parte ea este rod al celui *datum* al ființei umane, talentul, deci al celui „prim moment al dispozițiunii înăscute“, cum se exprimă autorul studiului²⁹, dar și al condiționării social-istorice a personalității creatorului. De aci, după părerea lui Goldiș, necesitatea studierii acestei opere pentru a fi pe deplin înțeleasă, sub ambele aspecte și cu mijloacele atât interne, cît și externe ale istoriei literare. Goldiș crede apoi că strînsele și intimele legături ale lui Eminescu cu contemporaneitatea lui s-ar fi realizat în bună măsură, în planul atitudinii de viață pesimistă. Autorul studiului atribuie acest pesimism atât vieții nefericite a genialului creator („împrejurările sale personale“), cît și atmosferei spirituale a epocii („timpul în care trăiam“). Căci după părerea sa, „optimismului fără margini“, exagerat, ce a caracterizat raționalistul secol al XVIII-lea, i-a urmat pesimismul veacului următor, în care credința în fața rațiunii — după cum ne arată filozofia lui Kant ori Schopenhauer — s-a spulberat și se produce o reformare în ce privește „convingerile despre adevărata bază a lumii“³⁰, intrînd într-o criză politică și într-un scepticism continuu, ce au la bază în cauze sociale directe: spulberarea iluziilor cu privire la posibilitatea înălțurării inegalității, a excluderii războaielor din viața umanității, a luminării poporului. „Interesele economice — comentează Goldiș cu vădită amărăciune — apasă celelalte interese și numai armele sînt materia de preocupare a puternicilor lumii“³¹. (A se observa faptul că și într-un asemenea context intelectualul ardelean găsește cu cale a-și manifesta democratismul și spiritul critic).

Sînt acestea idei de mai largă circulație, care, ulterior, vor fi vehiculate și de Lucian Blaga, de pildă. Fără îndoială că în anumite cercuri intelectuale (destul de largi) o asemenea stare sufletească exista. Ea era dată de nerealizarea unor idealuri democratice, revoluționare (vehiculate de Revoluția franceză și de mișcările de la 1848), de tot mai accentuata compromitere a orînduirii burgheze, precum și — pe planul științei — de prăbușirea unor vechi teorii clasice și lipsa de suficientă consolidare și verificare a altora noi, ceea ce, în condițiile unei amplificări fără precedent a tentativelor investigatoare, a putut duce la anumite îndoieli cu privire la eficiența și valențele de obiectivitate ale înseși cercetării și cunoașterii științifice în general.

O asemenea generalizare pripită — care, după cum am văzut, îl caracterizează, chiar dacă numai pe anumite coordonate, și pe Goldiș —, dădea însă o imagine sumbră unui secol care, pe lângă faptul că, după cum arătăm și mai sus, a cunoscut în realitate apreciable victorii ale minții umane în știință și tehnică, a avut de consemnat și stenica și tot mai ampla afirmare revoluționară a noii clase proletare (cu consecința extrem de importantă și tot atât de optimistă în plan ideologic a acestei afirmări).

Nu am fi însă întru totul dreți dacă n-am remarca și o idee a lui

²⁹ *Ibidem*

³⁰ *Ibidem*, p. 279

³¹ *Ibidem*, p. 280

Goldiș care, în acest context, aduce totuși — fie și dincolo de interpretarea aplicativă contrară, forțată pe care cel în cauză vrea să i-o dea — mai multă lumină, mai mult optimism. Dar despre ce este vorba? Chiar în studiul respectiv, Goldiș face la un moment dat o serie de considerații privitoare la raporturile dintre „idei” și experiență. „Experiența produce ideile, acestea influențează asupra experienței de apoi” — scrie el. Și continuă: „Viața omenească este o pânză țesută din aceste două elemente și firele sunt adesea atât de tare bătute laolaltă încît nici nu le poți deosebi. Dacă influențarea ideilor asupra experienței produce o forțare și împiedicare în mersul firesc al istoriei omenirii, atunci se naște conflict între formele pozitive de viață izvorîte din experiența trecută și între necesitatea reală a prezentului”³².

Goldiș își încheie apoi această sumară demonstrație teoretică afirmînd: „Timpul, cînd acest conflict devine conștiu (conștient — n.n.) în gîndirea oamenilor se numește timp de tranziție și el se sfîrșește întotdeauna cu reformarea vieții omenești în înțelesul experienței mai noi, fie prin conțelegere pașnică fie prin revoluțiune (subl. n.)”³³. Ori, arată autorul studiului în mod explicit, „a devenit deja o expresie banală, dar este foarte adevărat, că trăim într-un timp de tranziție”³⁴. Rîndurile acestea, scrise, după cum știm, la 1889, se referă deci tocmai la epoca în care a trăit și a activat și Eminescu.

Asemenea opinii, de mare interes și în considerarea concepției istorice a lui Goldiș vădesc, de data aceasta, o importantă apropiere (credem că nu întîmplătoare) de pozițiile materialismului istoric. Firește, într-un mod destul de rudimentar, nu lipsit de anume naivități și neclarități, profesorul brașovean atinge în fond probleme cum ar fi: raporturile între bază și suprastructură, între forțele și relațiile de producție și a necesității aducerii lor în concordanță, etc. Și, în general, lucrul trebuie remarcat, poziția sa în aceste probleme se arată a fi înaintată.

Dar ceea ce ne interesează acum mai cu seamă este faptul că, în fond, acceptînd ideea unor perioade de tranziție în viața societății, perioade cîrora, după cum s-a putut constata, el însuși le dă totodată un sens constructiv, orientat spre viitoare transformări novatoare, Goldiș de fapt își minează — chiar dacă vrea contrariul — după cum se poate constata la lectură propria teorie asupra pesimismului iremediabil, fără ieșire, care ar greva obiectiv asupra omenirii veacului al XIX-lea (etapă într-adevăr de treceri și transformări). El nu și-a dat seama că între cele două serii de idei pe care le vehiculează există o opoziție totală și că — în realitate — încercările de a le concilia și așeza sub un numitor comun nu fac altceva (din fericire, spunem noi) decît să evidențieze cu atît mai mult caracterul neîntemeiat științific al pesimismului istoric.

O anumită unilateralitate și rigiditate dovedește apoi autorul studiului de care ne ocupăm în citirea influențelor kantiene și schopenhaueriene în anumite tipare lirice din opera lui Eminescu. Asemenea influențe incontestabil există și pe unele dintre ele Goldiș le distinge cu

³² *Ibidem*, p. 278

³³ *Ibidem*

³⁴ *Ibidem*

finețe și pătrundere. Astfel, el găsește ecouri directe și nemijlocite din teoria lui Kant din *Critica rațiunii pure* asupra caracterului subiectiv al noțiunilor de spațiu și timp în *Sărmanul Dionis* („Nu există nici timp, nici spațiu — ele sînt numai în sufletul nostru“). În aceeași scriere vede cu teme prezentă și teza lui Schopenhauer (din „Die Welt als Wille und Vorstellung“) potrivit căreia numai legătura logică deosebește viața de vis („În faptă lumea e visul sufletului nostru“ etc.). Goldiș mai surprinde și alte reflexe ale concepțiilor filozofului respectiv în opera poetului nostru. Esența lumii este voința: „Al lumii-ntregul sîmbur dorința-i și mărirea, / În inima oricărui i-ascuns și trăitor“ (*Împărat și proletar*). Aceasta e aceeași în milioane de indivizi: „În veci aceleași doruri mascate cu-altă haină, / Și-n toată omenirea mereu același om — / În multe forme — apare a vieții crudă taină, / Pe toți ea îi înșală, la nime se distaină. / Dorinți nemărginite plantînd într-un atom“ (același poem; ideea unității în diversitatea și identitatea omenirii cu individul — arată Goldiș — apare și în *Scrisoarea II*: „Unul e în toți tot astfel precum una e în toate“ și în alt sens în *Glossa*, unde se spune: „Vremea trece, vremea vine, / Toate-s vechi și nouă-s toate...“). Sentimentele înseși sînt expresia acestei voințe oarbe și nu corespondențele unei realități materiale: „Nu trăiți voi, ci un altul vă inspiră, — el trăiește, / El cu gura voastră rîde, el se-ncintă, el șoptește“ (*Scrisoarea IV*). Dragostea nu reprezintă expresia elevată a sufletului omenesc, ci o mască a instinctului orb, prin care voința își croiește drum: „Nu simțiți c-amorul vostru e-un amor străin? Nebuni? / Nu simțiți că-n proaste lucruri voi vedeți numai minuni? / Nu vedeți c-aceea iubire serv-o caută din natură? / Că e leagăn unor viețe ce semințe sunt de ură?“ Remediul suferinței îl poate oferi filozofia budistă: renunțarea totală, refuzul oricărei plăceri, împăcarea cu sine, liniștea absolută în Nirvana; vezi în acest sens, spune Goldiș, starea de a nu mai dori nimic din *Melancolie* sau acea dilematică din *Mortua est*: „Ș-apoi cine știe de este mai bine / A fi sau a nu fi... dar știe oricine / Că aceea ce-nu e, nu simte dureri / Și multe dureri-s puține plăceri“. Idealul suprimării voinței e prezent la Eminescu — se arată de asemenea în studiu — în următorul vers din *Scrisoarea I*: „Căci în sine împăcată reîncepe — eterna pace“. Și în *Scrisoarea IV* el aspiră spre „setea liniștei eterne, care-mi sună la urechi“.

E evident excesul de care se face vinovat de la un anumit moment dat autorul studiului respectiv în surprinderea acestor paralelisme și influențe. Goldiș citește apoi în opera lui Eminescu, exagerînd însă și în aceste filiații pe care le stabilește, reminiscențe din lectura unor autori cu preocupare pentru palingeneză și metempsihoză. În acest sens el se referă, din nou, la *Sărmanul Dionis*, cu reflecțiile acestuia privitoare la lume și viață ca reprezentare și vis sau la *Avatarii faraonului Tlá*, scriere în care pot fi regăsite idei eminesciene — afirmă Goldiș, reproducînd și un pasaj dintr-o epistolă a respectivului scriitor — ale lui Théophile Gauthier, care colorează oarecum ideea aceasta³⁵.

³⁵ „Nu totdeauna sîntem în țara ce ne-a văzut născînd și de aceea căutăm adevărata noastră patrie. Acei care sînt născuți în felul acesta se simt ca exilați în orașul lor, străin lîngă căminul lor /.../ trebuie să se petreacă existența lor cea

Dar, în primul rînd, marea originalitate a lui Eminescu n-ar fi putut exista fără suportul unei profunde individualități în gîndire și simțire, care modifică în bună măsură pînă și ideile preluate. Pe aceasta Goldiș, în mod practic, o vede mult mai puțin. La poetul român, adesea, nu e vorba, de exemplu, de o abdicare intenționată, teoretic și aprioric construită, de la exercitarea voinței, așa cum o cerea Schopenhauer și cum crede a o surprinde autorul studiului la care ne referim pentru toată creația eminesciană. Poezia *Melancolie*, astfel, exprimă oboseala la capătul unor crude lupte cu viața, nu indiferența indianului budhist autoexilat în liniștea absolută a contemplației. *Mortua est* aduce frămîntata îndoială hamletiană între „a fi” și „a nu fi” („... cine știe, de este mai bine / A fi sau a nu fi?”). Iar finalul din *Luceafărul* aduce o retragere doar aparentă și iluzorie într-o lume dincolo de pasiune.

Din asemenea frămîntări sufletești și spirituale, dintr-o continuă dragoste de viață (firește, complex și multiform exprimată), se împlinesc în mare măsură individualitatea literară puternică a lui Eminescu.

De fapt, Goldiș însuși se contrazice, într-o anumită măsură, sesizînd, de pildă, un caracter polemic în acest pesimism eminescian. Poetul român — scrie autorul studiului — a văzut „vanitatea și goliciunea de suflet a celor mari” (cu alte cuvinte: contradicția fundamentală a orînduirii burgheze). Sau, de departe: „Lupta politică fără principii pe Eminescu îl dezgustă, ca și calculul meschin, promovarea intereselor mărunte mascate de aparenta „glorificare a idealurilor celor mai sfînte”. El suferă pentru jertfele date de omenire în scopul unei „aranjări mai drepte a vieții, pentru șiroaiele de sînge vărsat „din convingerea că croarea este în formă”, pentru că „formele se schimbă dar răul a rămas”³⁶.

Mergînd pe linia sesizării acestor aspecte, Goldiș ajunge la un moment dat să nege implicit, element de asemenea în contradicție, cu sensurile în care era orientat studiul său, însuși pesimismul ca dat organic, fundamental, constant la Eminescu. Căci profesorul brașovean afirmă că marele poet s-a avîntat în lupta contra celor ce „pe buze au virtute, iar în ei monedă calpă”³⁷.

Lectura operei eminesciene, așa cum o realizează Goldiș, dovedește însă dincolo de deficiențe și scăderi, ca și cele arătate mai sus, capacitatea de surprindere și comentare nuanțată a unor aspecte, pe baza unei temeinice culturi filozofice, a unor apreciable deschideri estetice și a unei evidente originalități de gîndire.

Să reținem și considerațiile făcute de autorul studiului cu privire la întoarcerea spre trecut a poetului. Cum nimic din cele prezentate nu-l satisfac — arată Goldiș —, acesta cultivă vremile revoluate, dar nu din pasiune paseistă, ci — lucru foarte important — ca pe un ideal de viață și de luptă oferit contemporanilor.

adevărată /.../ Îmi pare că am trăit odată în Orient /.../ Am fost totdeauna surprins că nu pricep curent limba arabă. Trebuie să o fi uitat” (Vasile Goldiș, *op. cit.* p. 282).

³⁶ *Ibidem*, p. 276; apud Gheorghe Șora, *op. cit.*, p. 66

³⁷ *Ibidem*, p. 274 și 276

Interesante sînt apoi și remarcile ce se fac cu privire la modernitatea acestei poezii. „Eminescu — scrie profesorul brașovean — care „trăia viața evului nostru întreg“, văzînd cu ochii minții „în viziunile existenței lumii moderne“, cristalizează, sub influența timpului, această experiență”³⁸. În mod firesc, după cum se poate vedea și din textul de mai sus, Goldiș explică și această caracteristică a operei eminesciene prin faptul că ea e o visticierie hrănită „din istoria timpului“, o, oglindă tristă și mășteră „a înseși vieții noastre”³⁹, deci, cu alte cuvinte, adînc ancorată în realitățile vremii.

Ceea ce este apoi foarte important de remarcat e că patriotul ardelean privea creația lui Eminescu (ca de altfel și pe cea a celorlalți clasici români) în primul rînd prin prisma valorii și importanței sale sociale și naționale. (Este de altfel un fapt știut că la vremea aceea popularitatea crescîndă a lui Eminescu în Transilvania contribuia la propulsarea mișcării de dezvoltare aci a conștiinței naționale, opera sa, cunoscută prin școală, presă, conferințe, serbări populare etc., dobîndind ca urmare o mare importanță istorică și politică). Astfel, pentru el geniul poetic eminescian a însemnat, înainte de toate, un catalizator al energiilor spirituale românești, de oriunde, imbold și punct de plecare spre noi cuceriri artistice, în perspectiva dezvoltării limbii și culturii noastre. De asemenea, se insistă asupra creației poetului în funcție de modul în care acesta a știut să filtreze în ea gîndirea și simțirea unui întreg popor. Și, după părerea lui Goldiș, ceea ce conferă acestei creații perenitatea și îi asigură autorului ei permanență în conștiința generațiilor este nu atît valoarea artistică în sine, cît mai ales „puterea de a fi cuprins în graiul său, în scrisul său, în versurile sale sufletul românesc deplin încheat din cunoașterea vieții românești de pretutindeni”⁴⁰. În concepția lui Goldiș, Eminescu îl reprezenta deci — și în plan fundamental lucrurile așa și stăteau — pe poetul cetățean (acesta e tipul de creator pe care, după cum am văzut privitor și la Goga, patriotul român îl cerea și omagia), „apostol” al națiunii, militantul pentru ideea unității culturale și politice a poporului nostru. La împlinirea unui sfert de veac de la moartea poetului, în 1914, într-un articol apărut în ziarul *Românul*, dedicat memoriei lui, se spune: „Mai cu seamă ca români supuși unei stăpîniri străine, noi aducem omagii memoriei lui Eminescu ca unuia dintre cei dintîi și mai însemnat propovăduitor al ideii de unitate culturală a românilor de pretutindeni”⁴¹.

După părerea autorului studiului, la Eminescu sentimentul patriotic chiar a covîrșit celelalte sentimente, totodată absorbindu-i de cele mai multe ori, și grijile cotidiene¹². „Avem conștiința pozitivă — scrie Goldiș — că poetul nostru a fost adînc pătruns de acest sentiment”. Și adaugă, stabilind în mod just raporturile prezent—trecut în opera poe-

³⁸ *Ibidem*, p. 280

³⁹ *Ibidem*, p. 287

⁴⁰ Vasile Goldiș, *Mihai Eminescu*, în *Românul*, 1911, nr. 227, p. 1

⁴¹ *Românul*, 1914, nr. 132, p. 2

⁴² Vasile Goldiș, *Pesimismul în poeziile lui Mihail Eminescu*, în *Tribuna*, 1889, nr. 258, p. 1 029

tului, „sugerîndu-și simburile acestui sentiment din spiritul timpului“, l-a potențat prin trecutul glorios⁴³.

Pentru Vasile Goldiș, Eminescu, de fapt, nu este numai poetul genial, „unul din cugetătorii și scriitorii zilelor celor mai bogate în viața noastră culturală“, ci și o personalitate politică de marcă, ce stă „mîndră și dreaptă printre oamenii mari ai veacului apus“⁴⁴. Legat de aceasta, Goldiș arată și faptul că poetul român „trebuie pomenit ca unul dintre eroii presei românești“⁴⁵. Și acum „după zeci de ani — scrie el —, articolele sale se strîng și se citesc, cu o sporită admirație și înțelegere, pentru că ele cuprind gînduri românești eterne, prinse în nestematele celui mai frumos grai românesc“⁴⁶. Comentînd activitatea de ziarist a poetului, profesorul brașovean are grijă în mod firesc, să reliefeze și colaborarea lui la ziarele și revistele românești din Transilvania și Ungaria (*Familia, Federațiunea, Albina*), care deopotrivă au fost onorate de scrisul neîntrecut al poetului.

Astfel de afirmații caracterizează cu deosebită pregnanță și orientările spirituale ale autorului lor. În acest sens, Goldiș mai face și alte considerații, unele dintre ele cu caracter general, teoretizant. Astfel, de pildă, el își stabilește ca premisă de lucru opinia potrivit căreia „poeziile lui Eminescu oglindesc adevăratele lui impresii, întregul său suflet“, căci — afirmă autorul studiului — „genii adevărați nu pot afecta“⁴⁷. De asemenea, în veritabil spirit gherist, se poate spune, Goldiș cere ca studierea „împrejurărilor personale“ în care s-a format personalitatea unui creator de artă să cuprindă „discutarea tuturor elementelor ce au avut influență directă asupra ei“⁴⁸.

Despre Eminescu a vorbit Goldiș și într-un alt articol apărut în *Românul* la 1911 (articol din care am citat de altfel și anterior). În acesta se aprecia, cu judiciozitate și în spiritul unor afirmații făcute anterior, ca și după aceea, că pentru literatura română marele poet îl reprezenta pe maestrul neegalat, de numele căruia se leagă inaugurarea propriu-zisă a epocii ei clasice. Eminescu, scrie autorul, „a dat limbii noastre acel farmec desăvîrșit din care ne hrănim ca dintr-un fagure de miere“⁴⁹. Totodată, în articolul respectiv se mai afirmă: „El a prins în diamantele versurilor eterne simțirea și gîndirea neamului său deopotrivă cu simțirea și gîndirea universală. El este poetul și cugetătorul care a deschis literaturii românești porțile largi ale literaturii tuturor timpurilor și tuturor neamurilor creatoare în arta literară“⁵⁰. Ca atare, Vasile Goldiș îl situează pe Eminescu „printre oamenii mari ai veacului apus“, care au contribuit la progresul general al omenirii⁵¹.

⁴³ *Ibidem*

⁴⁴ Vasile Goldiș, *Mihail Eminescu*, în *Românul*, 1911, nr. 227, p. 1

⁴⁵ *Ibidem*

⁴⁶ Vasile Goldiș, *Pesimismul în poeziile lui Mihail Eminescu*, în loc. cit.

⁴⁷ *Ibidem*

⁴⁸ *Ibidem*

⁴⁹ Vasile Goldiș, *Mihail Eminescu*, în *Românul*, 1911, nr. 227, p. 1

⁵⁰ *Ibidem*

⁵¹ *Ibidem*

Ideea aceasta, neexistentă în celelalte comentarii ale lui Goldiș pe marginea operei eminesciene, și anume că prin marele poet literatura română se integrează în circuitul european și universal al valorilor, s-a dovedit rezistentă, fiind asimilată ca unul din fundamentele eminescologiei contemporane.

În același sens și tot în articolul respectiv, Goldiș mai scria că Eminescu „a prins în diamantele versului etern, simțirea și gândirea neamului său deopotrivă cu simțirea și gândirea universală”⁵². Ulterior, prin 1926, el se va referi din nou, într-o cuvîntare, la valoarea universală a creației eminesciene⁵³. Evident că astfel intelectualul ardelean privea de fapt opera marelui poet, și cu îndreptățită mîndrie patriotică, ca pe un moment foarte important al afirmării poporului nostru în concertul națiunilor lumii.

După cum a reieșit în parte și din citatele anterioare, pentru Goldiș — pe bună dreptate — geniul eminescian a însemnat și un catalizator al energiilor spirituale românești, imbold și punct de plecare spre noi cuceriri artistice, în perspectiva dezvoltării limbii și culturii noastre naționale. „Graiul românesc — se arată în același articol — poezia și proza românească, pe care Eminescu le-a rodit cu operele geniului său, vor păstra scrisul său ca pe un izvor de apă vie, din care pornesc rîurile născătoare de mări”⁵⁴. (Este foarte interesant de reținut faptul că Vasile Goldiș, după cum s-a putut vedea, considera ca un punct de răscruce și proza eminesciană, idee care va dobîndi circulația largă abia cu mult mai târziu. În aceste condiții, Goldiș a urmărit, prin familiarizarea elevilor cu poezia lui Eminescu, pe lângă un scop instructiv și unul educativ-politic. El a căutat, fără îndoială, să sublinieze în și pe marginea operei genialului creator acele elemente capabile a fertiliza gândirea patriotică, a regenera și dinamiza conștiința națională, a mobiliza la luptă pentru dobîndirea de drepturi și libertăți în favoarea românilor din imperiul austro-ungar).

Alături de alți mari bărbați ai neamului, de fruntașii revoluției de la 1848, Eminescu i-a putut servi deci lui Goldiș, în clasă, drept pildă vie, drept model exemplar de înaltă conștiință politică-națională, de dragoste înflăcărată pentru poporul lui. Și nu numai în clasă. E indubitabil faptul că în participarea intelectualului ardelean în mod direct sau cu scrisul la o serie de acțiuni consacrate operei și memoriei marelui nostru poet, trebuie citită și conștiința realității că în asemenea momente și cu asemenea prilejuri se putea desfășura o rodnică activitate pe linia dezvoltării conștiinței naționale.

Este ceea ce în bună măsură îl face pe Goldiș să rostească, de pildă, cuvîntul de deschidere la o „serată eminesciană” organizată în 5/18 februarie 1903 la Casa națională din Arad⁵⁵, sau să reflecte în paginile *Românului* din 1911⁵⁶ în mod amănunțit desfășurarea festivităților de

⁵² *Ibidem*

⁵³ *Adevărul*, 1926, nr. 13045, p. 3

⁵⁴ *Românul*, 1911, nr. 227, p. 1

⁵⁵ *Drapelul*, 1903, nr. 14, p. 2

⁵⁶ *Românul*, 1911, nr. 231, p. 2—3

la Galați, ocazionate de dezvelirea unei statui, consacrand totodată, cu aceeași ocazie, un întreg număr al ziarului personalității celui ce e considerat — în mod semnificativ — că „a întruchipat ideea mare a unității noastre culturale“ și „a știut să unească într-un gând și o simțire neamul nostru întreg“⁵⁷.

Sensul național, patriotic al operei și figurii lui Eminescu, îl va determina pe Goldiș și după 1918 să întreprindă sau să se atașeze unor acțiuni consacrate memoriei poetului. Astfel, în calitate de ministru al artelor și cultelor și de președinte al „Astrei“, el va saluta cu emoție dezvelirea bustului lui Eminescu la Sînnicolaul-Mare în 1925, și se va afla în 1926 în fruntea inițiativei urmărind ridicarea unui monument consacrat lui Eminescu la Arad (s-a înființat un fond în acest scop, a avut loc o colectă publică) și, de asemenea, va organiza un pelerinaj la mormîntul acestuia (cu participarea unor personalități ca Ioan Lupaș, Cezar Petrescu, Aristide Demetriad, etc.), ocazie în care va evoca, în cuvinte pline de căldură, semnificația națională și universală a operei eminesciene⁵⁸. În lucrarea citată mai sus, Elena Stan consideră (referindu-se în speță la studiul despre *Pesimismul în poeziile lui Mihail Eminescu*) că ideile lui Goldiș cu privire la poet par azi depășite, ele prezentînd numai o valoare istorică⁵⁹. În parte, dar numai în parte, cercetătoarea Elena Stan are dreptate. Și fenomenul este normal. Dar, după cum am și arătat deja, pe parcurs, o serie dintre aceste idei nu sînt totuși perimate. Trebuie, de asemenea, apreciate ca pozitive construcția sistematică a studiului, limbajul elevat folosit, încercarea de a crea fundamentări teoretico-filosofice.

Desigur, multe dintre adevărurile rostite de el, cu mai bine de nouă decenii în urmă, privitoare la opera și personalitatea marelui creator, apar azi ca axiome, de care nimeni nu se mai îndoiește, adevărate „locuri comune“. La timpul respectiv însă, noi fiind, ele trebuiau susținute și argumentate intens, detaliat, cu atît mai mult cu cît Eminescu, ca orice creator de geniu, și-a avut, pe lîngă admiratori, și detractori.

Dacă am zăbovit aci asupra lor e însă și pentru că, după cum s-a putut vedea, paginile consacrate de Goldiș lui Eminescu, în diferite

⁵⁷ Vasile Goldiș, *Mihail Eminescu*, în *Românul*, 1911, nr. 227, p. 1. Pe lîngă articolul lui Goldiș, în rîndurile consacrate serbărilor de la Galați (cu prilejul ridicării unei statui în memoria lui Eminescu), în acest număr au mai apărut: „*Un îmn francez lui Eminescu*“ de Lucian Bazin, în traducerea lui Ștefan Octavian Iosif, articolul „*În satul copilăriei lui Eminescu — Ipotești*“, de Horia Petra-Petrescu, 11 poezii și cîteva cugetări aparținînd creatorului *Luceafărului*. Popularizarea acțiunii de la Galați, ce a avut loc la 16/29 octombrie 1911, s-a făcut încă dinainte, în numerele din 24 septembrie/7 octombrie și 11/24 octombrie ale ziarului, românii ardeleni fiind îndemnați să ia parte, în număr cît mai mare, la acest eveniment. Numai un concurs nefavorabil de împrejurări l-a împiedicat pe Goldiș să fie prezent el însuși, în persoană, la serbările respective, care — după cum scrie însuși Goldiș, cu satisfacție — au devenit prilejul „unei manifestațiuni culturale, care a trecut de parte de zidurile cetății frumoașe de pe malurile Dunării, străbătînd țări și hotare spre a cuprinde sufletele românești de pretutindenea“ (*Românul*, 1911, nr. 227, p. 1.).

⁵⁸ Arhivele Statului Arad, fond Astra, despărțămîntul Arad, dosar 236/1926, f. 14; *Adevărul*, 1926, nr. 13045, p. 3.

⁵⁹ Elena Stan, *Poezia lui Eminescu în Transilvania*, Editura pentru Literatură, București, 1969, p. 116.

momente, reflectă plenar și complex concepțiile sale cultural-literare (ba uneori, în mod direct, chiar și unele de ordin social-politic), cu ceea ce au acestea propriu, atât în sens pozitiv, cât și negativ.

Din această perspectivă trebuie privit interesul lui Vasile Goldiș față de opera lui Eminescu, neînfricat și neîntinat făuritor de limbă și de gândire poetică, filosof redutabil cu preocupări coplesitoare, supraomenești ambiții, magică fîntină în care ne regăsim chipurile și în cleștarul căreia palpită nisipul de grîu de aur al geniului românesc. Plenitudine — nu doar aspirație neîmplinită, zestre fundamentală a lacrelor noastre de sensibilitate, cheazășie a perenității poporului pe care l-a slujit și căruia i s-a jertfit cu credință și cu devotament nemărginit.

ANEXE

1

VASILE GOLDIȘ CĂTRE GHEORGHE BOGDAN DUICĂ, PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ⁶⁰

Arad, 29 Sept(embrie) 1926

Dragă Ghiță,

În 11 octombrie a.c. se va desvîli la Sân-Nicolaul-Mare (jud. Timiș-Torontal) bustul lui Mihai Eminescu ridicat aproape exclusiv din banii adunați prin școlarii români de acolo. Este primul bust al lui Eminescu în Ardeal, resp(ectiv) în Banat. Sîntem datori să-i dăm toată considerația. Asociațiunea încă a fost invitată. Eu nu pot să merg, fiind promis de mai 'nainte pentru 11 oct(ombrie) la o altă adunare la Ineu. Te rog ca să convoci urgent la ședință secția noastră literară de la Cluj și să trimiteți voi pe cineva din acea secție să reprezinte acolo *Astra* și să vorbească în numele ei și al meu. Aș fi fericit dacă ai putea să primești Tu sarcina asta. La tot cazul însă să meargă cineva, ca să (nu) rămînem de rușine.

Al tău iubitor amic,
V. Goldiș

2

VASILE GOLDIȘ CĂTRE TEODOR BUCURESCU, DIRECTORUL LICEULUI DIN SÎNNICOLAUL MARE⁶¹

Arad, 8 octombrie 1825

Mult stimată Domnule Bucurescu!

Cu mare regret grăbesc a Te aviza, că îmi este absolut imposibil să vin pe ziua de 11 oct(ombrie) la Sînnicolaul Mare. Cutreer acum județele pentru organi-

⁶⁰ Scrisoare inedită, aflată în posesia Bibliotecii Academiei R.S.R., Corespon-dență, cota 1. 104 (1), C.C. XVIII, Nr. de inventar 106464.

⁶¹ Scrisoare reprodusă după Teodor Bucurescu, *Eminescu în Banat. La Sînnicolaul Mare*, Periam, 1928, p. 108. Vezi și Ion Iliescu, *Eminescu în Banat*, Bibliogra-fia F. Moldovan, Timișoara, 1964, pp. 103—104.

zarea despărțămîntului Asociațiunii în fiecare capitală de județ, iară în ziua de 11 oct(ombrie) trebuie neapărat să fiiu la Ineu, ca să iau parte la o mare adunare politică de acolo, care fără participarea mea nici n'ar putea să se țină.

Astfel trecînd alaltăieri prin Cluj, m-am înțeles cu D[omnul] profesor universitar Gheorghe Bogdan Duică, președintele secțiunei literare a *Astrei* ca să meargă dînsul la Sînnicolaul-Mare în reprezentarea mea și a Asociațiunii. Dînsul și de altfel este cel mai autorizat să vorbească despre marele nostru Eminescu.

Vă doresc succes și Vă rog să primiți asigurarea celor mai distinse considerațiuni.

Devotat stimător,

V. Goldiș

DAS WERK MIHAI EMINESCU IN DER REZEPTION VASILE GOLDIȘ

(Kurzfassung)

Der Verfasser, der sich seit über zwei Jahrzehnten mit dem Leben und Wirken Vasile Goldiș (1862—1934) beschäftigt und zahlreiche Aspekte aus seiner politischen, diplomatischen, geschichtswissenschaftlichen und literarischen Tätigkeit festgehalten und beschrieben hatte, stellt in vorliegender Studie eine weitere Facette des Tuns und Wirkens von Vasile Goldiș, des grossen Kämpfers für die Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien im Jahre 1918 vor: sein beharrliches Studium mit dem Schaffen von Mihai Eminescu (1850—1889) des grössten rumänischen Dichters. Unterstrichen wird die Rezeption des Werks von Mihai Eminescu in der Auffassung von Vasile Goldiș, der bereits in seinen Jugendjahren das wertvolle Gedankengut in einer für jene Zeit als mutig zu bezeichnende Art und Weise ins rechte Licht gerückt hatte (1889, 1910, 1911): Eminescu als nationaler und universaler Dichter, der grösste, den das rumänische Volk hervorgebracht hatte; Eminescu als Symbol der Freiheit, Einheit und Würde des rumänischen Volkes; Eminescu als Meister und Vervollkommene der rumänischen Sprache, wie es keinen vorher gab und den noch keiner, einschliesslich in unseren Tagen, zu übertreffen vermochte.

Eminescu bewahrt auch heute noch würdevoll und aufrecht seinen wohlverdienten Platz in der Reihe der namhaftesten Dichter der Weltliteratur. Hervorgehoben wird in der Studie auch die Schönheit seiner Sprache, die Tiefgründigkeit seiner Gedanken, die angewendeten poetischen Mittel, die in andere Sprachen äusserst schwer übertragbar sind. Deshalb kann man Eminescu auch nicht so richtig bei seinem echten Wert beurteilen.

Schlussfolgernd präzisiert der Verfasser, dass Vasile Goldiș der erste Exeget des Werks von Mihai Eminescu in Transsylvanien und im Banat war, einer seiner standhaften Jünger, dessen Werk er mit Kompetenz, aber auch mit Bewunderung und Hingabe studiert und verbreitet hatte.